

Προστασία και τουριστική ανάπτυξη των παραδοσιακών οικισμών με παράδειγμα την Σαντορίνη

Βούλα Μποζινέκη - Διδώνη, Αρχιτέκτων

ΕΙΣΗΓΗΣΗ

Οι παραδοσιακοί οικισμοί είναι «ζωντανά μνημεία», τα οποία εξελίσσονται παρακολουθώντας τις ιστορικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές εξελίξεις. Η ανάγκη της προστασίας και διαφύλαξης του πολιτιστικού τους περιεχομένου και των βαθύτερων αξιών που εμπεριέχουν, σήμερα εποχή της παγκοσμιοποίησης, είναι ιδιαίτερα επιτακτική. Εξ ίσου επιτακτική είναι και η ανάγκη ανάπτυξής τους.

Προσφέροντας αρχιτεκτονική υψηλής ποιότητας, οι παραδοσιακοί οικισμοί αποτελούν σημαντικούς τουριστικούς πόρους. Οι επιπτώσεις όμως της συνεχώς αυξανόμενης τουριστικής υπερκατανάλωσης είναι συχνά δραματικά δυσμενείς. Με την εντατικοποιημένη τουριστική χρήση στις παράκτιες περιοχές παρατηρούνται υπερσυγκεντρώσεις κτισμάτων. Η γεωργία εγκαταλείπεται. Οι αμπελώνες, τα χωράφια, είναι «εν δυνάμει» οικόπεδα.

Οι μικροί οικισμοί μεταμορφώνονται τους καλοκαιρινούς μήνες σε αστικά κέντρα, πολλές φορές υπερδεκαπλασιάζοντας τον αριθμό των κατοίκων- επισκεπτών. Στο κοινωνικό και οικονομικό πεδίο παρατηρούνται έντονες διαφοροποιήσεις και συγκρούσεις. Γι' αυτό επιβάλλεται η εφαρμογή μιας πολιτικής που θα προστατεύσει το περιβάλλον συνδυάζοντας αρμονικά τους όρους «ανάπτυξη» και «προστασία».

Το παράδειγμα της Οίας

Η Οία με την περιφέρειά της καταλαμβάνει όλο το βόρειο άκρο της Σαντορίνης. Ο οικισμός έχει αναπτυχθεί γραμμικά στο φρύδι του γκρεμού, προς την «Καλντέρα», όπου παρακολουθεί κανείς τη συνταρακτική γεωλογική ιστορία του νησιού στα αλληπάλληλα στρώματα των εκρήξεων του ηφαιστείου. Η κωμόπολη ανθεί στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η ευημερία της στηρίζεται κυρίως στη ναυτιλία και στο διαμετακομιστικό εμπόριο. Μεγάλο καπετανοχώρι, είχε το 1890 περίπου 2.500 κατοίκους και 130 ιστιοφόρα. Η γεωργία ήταν κι αυτή σε άνθηση.

Η συγκεντροποίηση του ναυτιλιακού κεφαλαίου στον Πειραιά είχε σαν αποτέλεσμα την εσωτερική μετανάστευση. Οι σεισμοί του 1928 και του 1956 έδωσαν το οριστικό χτύπημα στο χωριό που πέθαινε σιγά-σιγά. Η γεωργία αρχίζει κι αυτή να εγκαταλείπεται, τα σπίτια κλείνουν το ένα μετά το άλλο, για να φτάσουμε στο 1977 σε πληθυσμό 306 κατοίκων.

Ο οικισμός είναι χαρακτηρισμένος σαν παραδοσιακός οικισμός και έχει ειδικό διάταγμα δόμησης. Η τουριστική ανάπτυξη άρχισε το 1976, με το πρόγραμμα του Ε.Ο.Τ.

για την «Ανάπτυξη και Αξιοποίηση Παραδοσιακών Οικισμών», με επικεφαλής τον αρχιτέκτονα Άρη Κωνσταντινίδη. Σκοπός του πιλοτικού αυτού προγράμματος ήταν η αναστύλωση ερειπωμένων κτιρίων και η διαμόρφωσή τους σε τουριστικούς ξενώνες. Επισκευάστηκαν συνολικά 80 σπίτια δυναμικότητας 200 κλινών. Έγιναν τα πρώτα δίκτυα αποχέτευσης. Δημιουργήθηκε το υφαντήριο και η πρώτη εγκατάσταση του Ναυτικού Μουσείου. Τις μελέτες εκπόνησαν οι αρχιτέκτονες Ν. Αγριαντώνης και Βούλα Μποζινέκη-Διδώνη. Το έργο του Ε.Ο.Τ. βραβεύτηκε από την Ευropa Nostra το 1979 και από την Biennale αρχιτεκτονικής της Σόφιας το 1986. Το παράδειγμα ακολουθήθηκε από ιδιώτες.

Σήμερα στην Οία υπάρχουν περίπου 7.000 κλίνες, οι περισσότερες σε παραδοσιακά κτίσματα. Τα ερείπια του σεισμού και της εγκατάλειψης ξαναβρίσκουν σιγά-σιγά την παλιά τους μορφή. Η ανάπτυξη είναι πια γεγονός. Οι ντόπιοι παραμένουν στον τόπο τους. Η υπεραξία όμως της γης και των κτιρίων αυξάνει συνέχεια. Η έντονη τουριστική ανάπτυξη επιβάλλει τη λήψη αυστηρών μέτρων για την προστασία του οικισμού, όχι πλέον από την εγκατάλειψη αλλά από την υπέρμετρη ανάπτυξη. Τα μέτρα με τα οποία θα ήταν εφικτή η «ανάπτυξη» αλλά παράλληλα και η «προστασία» και «διατήρηση» της φυσιογνωμίας μικρών οικισμών θα μπορούσαν να συνοψιστούν στα εξής:

- Προώθηση ολοκληρωμένων προγραμμάτων προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενταγμένων σε χωροταξικές και ρυθμιστικές μελέτες, στις οποίες θα ορίζονται οι ζώνες προστασίας καθώς και οι χρήσεις, ώστε να διαφυλαχθεί η «αυθεντικότητα» κτιρίων και συνόλων και η σχέση του οικισμού με το φυσικό περιβάλλον.
- Καθορισμός των δεικτών «ποσότητας και ποιότητας τουριστών» (τουριστικής χωρητικότητας) σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.
- Αξιολόγηση και ανάπτυξη και των άλλων εναλλακτικών οικονομικών δραστηριοτήτων (όχι μονοκαλλιέργεια του τουρισμού).
- Κύρια όμως, είναι απαραίτητη η ευαισθητοποίηση, πληροφόρηση, εκπαίδευση του κοινού από τη σχολική ηλικία, για τις βαθύτερες αξίες της πολιτιστικής κληρονομιάς και την ανάγκη διάσωσής της.